

Veerkrachtige dorpen

“Bewoners in een dorp kunnen samen heel veel bereiken”

Als we willen dat mensen goed kunnen blijven leven in het landelijk gebied, is aandacht nodig voor de vraag wat voor hen belangrijk is, en wat hen bindt. Werkplaats sprak met drie experts over de succesfactoren en uitdagingen van collectieve veerkracht: “Vaak zijn mensen wel 10 of 20 jaar bezig.”

tekst: Jeroen van der Spek
fotografie: Marcel Krijgsman, De Beeldredactie

“Je zet een bewonersinitiatief niet zomaar even op poten”

In veel Nederlandse dorpen staan het voorzieningenniveau en de leefbaarheid onder druk. Tegelijkertijd zijn er op steeds meer plaatsen bewoners actief die blij geven van collectieve veerkracht. Ze zetten zich in om de leefbaarheid te bevorderen, de ontmoetingsfunctie in hun dorp te behouden of collectieve oplossingen te vinden op het gebied van bijvoorbeeld ouderenzorg, wonen of eenzaamheidsbestrijding. Wie op zoek gaat naar veerkrachtige dorpen, hoeft niet lang te zoeken.

Vrolijk

“Vorig jaar hebben we een brochure uitgebracht onder titel Goed voor Elkaar Dorpen”, zegt Klaske Piebenga, bestuurssecretaris van de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen. “Deze brochure belicht elf dorpen, waar de gemeenschapskracht zich sterk heeft ontwikkeld en bewoners zich gezamenlijk inzetten voor de leefbaarheid. Zoals het Overijsselse dorp Zalk, vorig jaar winnaar van de Dorpsvernieuwingsprijs. Daar heeft een groep bewoners gezamenlijk een multifunctioneel dorpswoning gerealiseerd met ruimte voor kinderopvang, verenigingsleven, paramedici, camperplaatsen en een hub voor pakketdiensten. Zo’n project laat heel mooi zien hoe dorpsbewoners met elkaar veel kunnen bereiken. Ik word daar oprecht heel vrolijk van.”

Onderweg inspelen

Collectieve woonzorgprojecten, bewoners die gezamenlijk de overstap op duurzame energie organiseren of een dorpsinitiatief om de verkeersafwikkeling in een dorp te verbeteren: lokale veerkracht heeft veel gezichten. Dat geldt maar ook voor het vermogen om onderweg in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen. “In Austerlitz hebben bewoners een zorgcoöperatie in het leven geroepen die inmiddels ruim tien jaar bestaat”, zegt Jitske Tiemersma,

directeur KNHM foundation. “In die tijd hebben ze niet alleen verschillende diensten gerealiseerd die bijdragen aan de sociale cohesie en gezondheid van de bewoners, maar ook veel nieuwe dingen opgepakt die in het dorp speelden. Zoals huizen voor bewoners met een zorgvraag en de exploitatie van een café dat commercieel gezien niet meer rendabel was. Het zittende bestuur is er bovendien in geslaagd om tijdig goede opvolgers te vinden. Ook dat vind ik een heel mooi voorbeeld van veerkracht.”

Uniek karakter

Veel veerkrachtige dorpen vormen een antwoord op de uitdagingen die zich in delen van het Nederlandse platteland hebben voorgedaan, zoals vergrijzing, teruggelopen voorzieningen en wegtrekkende jongeren. Ontwikkelingen die de leefbaarheid negatief kunnen beïnvloeden, maar soms juist leiden tot nieuwe kansen en nieuwe kracht.

Jitske Tiemersma: “In Kloosterburen hebben de inwoners er bewust voor gekozen om niet mee te gaan in negatieve termen zoals krimpgebied, maar om juist te kijken naar de kansen en het unieke karakter van het platteland. Door wonen, werken, zorg, cultuur en groen te integreren, zetten de bewoners in op sociale en duurzame vernieuwing. Dat vind ik heel inspirerend om te zien.”

Aanjagen wat er (nog) niet is

In veel dorpen zijn actieve en betrokken bewoners een vanzelfsprekend gegeven geworden. Dat neemt niet weg dat de kaart van Nederland ook veel ‘witte vlekken’ vertoont, dorpen waar ogenschijnlijk minder gebeurt en bewoners zich niet zichtbaar georganiseerd hebben. “Op de ene plek is meer sociaal kapitaal aanwezig dan op de andere”, zegt Elles Bulder, lector Leefomgeving in Transitie aan de Hanze Hogeschool Groningen. “Dat betekent dat er ook dorpen zijn waar het aan bottom-up initiatief ontbreekt en het lijkt of niemand actief is. De vraag is vervolgens: moet je dat laten gebeuren, of moet je toch proberen om de gemeenschapskracht daar te stimuleren. Als ik kijk naar de intentie van Elke Regio Telt, moet je actief ingrijpen op plekken waar nu niets gebeurt.”

Jitske Tiemersma: “Dat denk ik ook. Bij KNHM zijn we vorig jaar uitvoerig in gesprek gegaan met onze vrijwilligers. Uit die gesprekken kwam onder meer naar voren dat we ons juist willen inzetten voor plekken die niet zo actief zijn, of waar mensen niet zulke sterke netwerken hebben. Dat vraagt alleen een hele andere houding dan we gewend zijn.”

Met onze focusgebieden Ontmoetingsplekken en Kleinschalige wooninitiatieven en ons jaarlijks programma Kern met Pit richten we ons op het aanjagen en versterken van bestaande initiatieven. Maar misschien moet je op sommige plaatsen zelf het eerste zetje geven.”

Vallen en opstaan

Van woonzorgappartementen en een voedselcoöperatie in Luttenberg tot de multifunctionele accommodatie It Waed in Sexbierum-Pietersbierum: de lijst met voorbeelden van veerkrachtige dorpen is eindeloos. Toch gaat ook aan de meest succesvolle bewonersinitiatieven vaak een proces van vallen en opstaan vooraf. **Klaske Piebenga:** “Een bewonersinitiatief is niet iets wat je even op poten zet. De meeste dorpen die in Goed voor Elkaar aan bod komen, zijn 20 jaar geleden al begonnen om hun eerste stappen te zetten. Je moet het over een langere periode vol kunnen houden en als bewonersgroep in staat zijn om je initiatief duurzaam te verankeren. Dat vraagt vaak veel doorzettingsvermogen.”

Elles Bulder: “En een behoorlijke lange adem. Zeker als de initiatiefnemers van het eerste uur te lang alle verantwoordelijkheid blijven dragen, dan loop je het risico op uitputting of vrijwilligers-burnout. Daarom is zo belangrijk dat de overheid in initiatieven een faciliterende rol op zich neemt, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van financiële taken. Voor bewonersinitiatieven is het vaak heel moeilijk om een goede penningmeester te vinden. Terwijl dat een essentiële functie is, zeker in projecten waar subsidies voor moeten worden aangevraagd en afgerekend. Daar zou de gemeente een taak kunnen pakken.”

Te korte termijn

Veel bewonersinitiatieven gaan gepaard met een lange spanningsboog. Dat geldt niet alleen voor de startfase, maar zeker ook voor het duurzaam verankeren van initiatieven. Toch leert de praktijk dat de investeringen van gemeentes en fondsen vaak gericht zijn op de korte termijn. **Klaske Piebenga:** “De makke van veel fondsen is dat er geen geld is voor continuïteit. Bewoners krijgen vaak projectsubsidie voor het ontwikkelen van een initiatief, maar voor de implementatie en coördinatie ontbreekt meestal de financiering. Om een initiatief ook op langere termijn vooruit te brengen, is er meestal echt structurele ondersteuning nodig.”

Elles Bulder: “Ik vind het ook jammer dat bewonersinitiatieven altijd een succes moeten zijn. Fondsen en gemeentes hebben sterk de neiging om bewonersinitiatieven te beoordelen op de resultaten die in subsidieaanvragen worden beschreven: een dorps huis dat is gerealiseerd of het aantal bewoners dat is bereikt. Met als gevolg dat initiatieven de risico's uit de weg gaan die nodig zijn om innovatief te zijn. Soms heeft het feit dat een groep bewoners ergens aan de slag gaat en iets in beweging zet al ontzettend veel waarde. Wij noemen dit bijvangst, maar het kan soms zelfs belangrijker zijn dan de resultaten die in de subsidieaanvraag worden genoemd.”

Niet wegduiken

De opmars van veerkrachtige dorpen laat zien dat bewonersinitiatieven een belangrijke motor zijn geworden van maatschappelijke ontwikkeling en sociale innovatie. Zonder de inzet en betrokkenheid van bewoners hebben grote actuele opgaven, zoals de energietransitie, geen kans van slagen.

Jitske Tiemersma: “Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft onlangs een aantal scenario's geformuleerd voor de inrichting van Nederland in 2050, waaronder het scenario Regionaal Geworteld. In dit scenario speelt bewonerskracht

een prominente rol. Als je grote opgaven zoals de energietransitie of klimaatadaptatie wilt realiseren, kun je niet om lokale en regionale gemeenschappen heen.”

Klaske: “Het omgekeerde geldt ook: je kunt als dorp niet wegduiken voor iets als de energietransitie. Als gemeenschap ontkom je er niet aan dat je met elkaar in gesprek moet gaan over het gewenste niveau van voorzieningen in je dorp, maar ook over toekomstige ontwikkelingen op het gebied van bijvoorbeeld klimaat, energie, wonen en zorg. Precies wat de bewoners van veerkrachtige dorpen samen doen.” —

“Bewoners krijgen vaak wel projectsubsidie maar geen structurele ondersteuning”

Elles Bulder,
lector Leefomgeving in Transitie, Hanzehogeschool Groningen

“Soms is de bijvangst belangrijker dan de resultaten die de subsidieaanvraag vereist”

Klaske Piebenga, bestuurssecretaris Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen

Jitske Tiemersma,
directeur KNHM foundation

“Bij grote opgaven kun je niet om lokale en regionale gemeenschappen heen”